

EUROPOS SĄJUNGOS KOMPETENCIJA TARPTAUTINĖS PRIVATINĖS TEISĖS SRITYJE: RIBŲ BEIEŠKANT

Laura Liubertaitė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 2 36 61 75
El. paštas: liubert@hotmail.com

Šiame straipsnyje autorė analizuoja ES kompetencijos tarptautinės privatinės teisės srityje evoliuciją: nuo daugiau nei keturis dešimtmečius trukusio tarptautinės privatinės teisės kultūros vakuomo ir Europos Sąjungos veiksmų tarptautinės privatinės teisės srityje pagreičio po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo iki Lisabonos sutarties nuostatomis padarytų esminių pakeitimų. Ypatingas dėmesys straipsnyje skiriamas steigiamųjų sutarčių nuostatų sisteminei ir lingvistinei analizei bei Teisingumo Teismo praktikai.

The article examines developments of the extent of EU competence in the field of conflict of laws starting with the first stage of European economic integration, emphasising the importance of the Amsterdam Treaty and concluding with the discussion of new provisions on conflict of laws in the Lisbon Treaty. Special attention is paid to the systematic and linguistic analysis of the Treaties and the ECJ case-law.

Įvadas

Kas galėtų paneigti, kad valstybių narių Europos Sąjungai perduotos kompetencijos ribos linkusios nuolatos plėstis? [8, II priedo 8 punktas]

Per pastarąjį dešimtmetį suintensyvėjusios Europos Sąjungos¹ teisės aktų tarptautinės privatinės teisės² srityje leidybos

rezultatas – darnus ir praktiškai visa apimantis ES tarptautinės privatinės teisės normų rinkinys, regis, geriausiai patvirtina pirmiau cituotą Tarybos išvadą. Vis dėlto, siekiant tinkamai įvertinti Europos Sąjungos pasiekimus tarptautinės privatinės teisės taisyklių derinimo srityje ir numatyti Europos Sąjungos veiksmų civilinio bendradarbiavimo srityje ateities perspektyvas, vien kiekybinės rezultatų apžvalgos nepakanka, tam reikalinga išsami istorinė

¹ Šiame straipsnyje terminai *Europos Sąjunga* (ES) ir *Europos bendrija* (EB) vartojami kaip sinonimai.

² *Tarptautinė privatinė teisė* šio straipsnio reikšme turėtų būti suprantama tik kaip įstatymų kolizijai taikomos taisyklės (o terminai *tarptautinės privatinės teisės taisyklės* ir *kolizinės taisyklės* – kaip sinonimai), nebent iš konteksto (kaip yra šiuo atveju) išplaukia kitaip. Be to, atsižvelgiant į tai, kad straipsnio analizės objektas yra kolizinių normų derinimas (vienodinimas) ES lygiu ir atitinkamai ES kompetencijos kaita šioje srityje, nuorodos į jurisdikciją ar teismų sprendimų pripažini-

mą reguliuojančius ES teisės aktus pateikiamos tik tiek, kiek tai būtina siekiant užtikrinti analizės nuoseklumą ir išsamumą. Kita vertus, materialiosios teisės normos, reguliuojančios užsieniečių teisinę padėtį, ar kiti institutai, kurie kai kuriose valstybėse (pvz., Prancūzijoje) priskiriami tarptautinei privatinei teisei, šiame straipsnyje nenagrinėjami.

ir lyginamoji ES tarptautinės privatinės teisės kūrimo proceso analizė.

Kadangi Europos Sąjunga veikia neperžengdama steigiamųjų sutarčių jai suteiktų įgaliojimų ir paisydama jai iškeltų tikslų, kitaip sakant, Sąjunga naudoja tik jai suteikta kompetencija, šio straipsnio analizės kertinis akmuo – pirminės teisės nuostatomis iškeltų tikslų ir atitinkamai ES kompetencijos kaita skirtingais ES integracijos etapais: nuo daugiau nei keturis dešimtmečius trukusio tarptautinės privatinės teisės kultūros vakuomo³ ir Europos Sąjungos veiksmų tarptautinės privatinės teisės srityje pagreičio po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo iki Lisabonos sutarties nuostatomis padarytų esminių pakeitimų.

Straipsnyje siekiama išryškinti kiekvienam ES tarptautinės privatinės teisės raidos etapui būdingus probleminius aspektus, ypatingą dėmesį skiriant ES ir valstybių narių kompetencijai atskirti bei, vadovaujantis ETT praktika ir doktrina, įvertinti teisinį Europos Sąjungos institucijų veiksmų tarptautinės privatinės teisės srityje pagrindą.

Nors praktiniu požiūriu, matyt, svarbesnė ES teisės aktų, kuriais vienodinamos įstatymų kolizijai taikomos taisyklės⁴, analizė, vis dėlto, siekiant apibrėžti galimą ES veiksmų tarptautinės privatinės teisės srityje mastą ir atsižvelgiant į tai, kad ES kompetencijos viršijimas yra vienas iš ES teisės aktų negaliojimo pagrindų, tirama tema reikšminga ne tik moksliniu, bet ir praktiniu požiūriu.

³ Terminas *tarptautinės privatinės teisės kultūros vakuumas* pasiskolintas iš Prancūzijos tarptautinės privatinės teisės specialisto B. Audit [14, p. 49]

⁴ Pvz., reglamentų „Roma I“, „Roma II“.

Pažymėtina, kad ši tema nėra nagrinėta mokslo darbuose Lietuvoje, o užsienyje dažniausiai nagrinėjama neatskiriant įstatymų ir jurisdikcijos kolizijai taikytinų taisyklių. Taip pat pažymėtina, kad šiame straipsnyje nebus nagrinėjami Nicos sutartimi padaryti pakeitimai⁵ ir Sutarties dėl Konstitucijos Europai⁶, kuri neįsigaliojo, nuostatos.

1. Tarptautinės privatinės teisės kultūros vakuumas

1958 m. sausio 1 d. įsigaliojusia Romos sutartimi buvo įsteigta Europos ekonominė bendrija (toliau – EEB steigimo arba Romos sutartis), kuriai iškeltas pagrindinis uždavinys – sukurti *bendrają rinką* ir, laipsniškai derinant valstybių narių ekonominę politiką, skatinti darnią *ekonominės veiklos* plėtrą [1, 2 straipsnis]. Šis ekonominės integracijos tikslas lėmė, kad Europos ekonominei bendrijai net potencialiai nebuvo suteikta kompetencija derinti (juo labiau – vienodinti) kolizines taisykles, kurios tiesiogiai nereguliuoja teisinių santykių. Vienintele nuoroda į tarptautinę privatinę teisę būtų galima laikyti EEB steigimo sutarties 220 straipsnį, patvirtinusį⁷

⁵ Nicos sutartimi padaryti tik procedūrinio pobūdžio pakeitimai (vienbalsiškumas pakeistas bendro sprendimo procedūra, išskyrus su šeimos teise susijusias sritis) [4, 67 straipsnis].

⁶ Kadangi Sutarties dėl Konstitucijos Europai III-269 straipsnis [5] iš esmės yra analogiškas Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 81 straipsniui [7], kuris analizuojamas šio straipsnio trečiojoje dalyje.

⁷ Terminas *patvirtino* vartojamas todėl, kad dar iki Romos sutarties įsigaliojimo kai kurios valstybės narės jau buvo sudariusios tarptautines dvišalio bendradarbiavimo sutartis teismų ir arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo srityje. Žiūrėti, pavyzdžiui, 1889 m. liepos 8 d. Prancūzijos Respublikos ir Belgijos Karalystės sutartį dėl jurisdikcijos, teismo ir arbitražo sprendimų ir autentiškų aktų pripažinimo ir vykdymo [12].

valstybių narių teisę „prireikus“ vesti „tarpusavio derybas, kad savo nacionaliniams subjektams užtikrintų <...> formalumų, reguliuojančių abipusį teismų ir arbitražo sprendimų pripažinimą ir vykdymą, supaprastinamą“. Kitaip sakant, aptariamuoju laikotarpiu teisės ir jurisdikcijos kolizijai taikytinų taisyklių įtvirtinimas buvo laikomas išimtinai valstybių narių kompetencija. Nors, remiantis doktrinoje paplitusiu aiškinimu, šio straipsnio formuluotė („prireikus“) patvirtina, kad jau EEB steigimo sutarties rengėjai suvokė, jog, siekiant sukurti bendrą rinką, tam tikrais atvejais gali kilti poreikis koordinuoti valstybių narių veiksmus šioje srityje [26, p. 4].

Tiesiogiai ar netiesiogiai⁸ remdamosi šiuo straipsniu, 1968 m. valstybės narės pasirašė Briuselio konvenciją dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo, kurioje įtvirtintų taisyklių taikymas po 1988 m. sudarytos Lugano konvencijos buvo išplėstas už Europos Sąjungos ribų, ir 1980 m. Romos konvenciją dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės. Nepaisant to, kad šias konvencijas sudarė ES valstybės narės ir kad Briuselio konvencijoje EEB steigimo sutarties 220 straipsnis buvo *expressis verbis* nurodytas kaip teisinis pagrindas, jos laikytinos tradicinėmis tarptautinėmis sutartimis, nes, kitaip nei ES teisės aktai,

⁸ Terminas *netiesiogiai* vartojamas todėl, kad Romos konvencijoje nėra nuorodos į Europos ekonominės bendrijos steigimo sutarties 220 straipsnį. Tačiau iš parengiamųjų dokumentų akivaizdu, kad Romos konvenciją valstybės narės laikė natūraliu Briuselio konvencijos, priimtų 220 straipsnio pagrindu, tęsiniu, be to, jai įgyvendinti nuspręsta taikyti analogišką procedūrą kaip ir konvencijų, priimtų ar rengiamų 220 straipsnio pagrindu [24].

konvencijos įsigaliojo tik jas ratifikavusioms valstybėms narėms, o kompetencija aiškinti šių sutarčių nuostatas Europos Sąjungos Teisingumo Teismui (toliau – ETT, Teismas arba Teisingumo Teismas) buvo suteikta atskirais protokolais.

Lygia greta, nepaisant to, jog pirminėje teisėje nebuvo normų, suteikusių Europos Sąjungai kompetenciją tarptautinės privatinės teisės srityje, pirmosios kolizinės taisyklės ES lygmeniu buvo įtvirtintos jau 1958 m. Tarybos reglamente Nr. 3 dėl migruojančių darbuotojų socialinės apsaugos ir jį pakeitusiame Reglamente (EEB) Nr. 1408/71 [8]. Kolizinių normų atsiradimą šiuose ES teisės aktuose galima paaiškinti jų tikslu – koordinuoti valstybių narių teisės aktus socialinės apsaugos srityje, kuri aptariamuoju laikotarpiu buvo priskirta išimtinai valstybių narių kompetencijai. Vėliau tarptautinės privatinės teisės taisyklės įtvirtintos ir kituose antrinės teisės aktuose, priimtuose Europos bendrijos kompetencijai priskirtose srityse, pavyzdžiui, draudimo, pramoninės nuosavybės, vartotojų apsaugos. Reikėtų pažymėti, kad šios taisyklės, dažniausiai skirtos apibrėžti konkretaus ES teisės akto taikymo erdvėje sritį, daugeliu atvejų tik papildė materialiąsias normas ir, kaip tai patvirtina nuoroda į atitinkamo ES teisės akto priėmimo teisinį pagrindą, ES kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje buvo neatsiejama nuo jos kompetencijos derinti materialiąsias normas konkrečioje srityje [14, p. 49].

Europos Sąjungos abejingumą tarptautinei privatinei teisei ankstyvajame Europos ekonominės integracijos etape galima paaiškinti tarptautinės privatinės teisės ir

Europos Sąjungos teisės normų siekiamų tikslų ir priemonių šiems tikslams pasiekti skirtumais.

Šiuo aspektu reikėtų priminti, kad svarbiausias Europos ekonominės bendrijos tikslas – sukurti vidaus sienų neturinčią erdvę, kurioje užtikrinamas laisvas prekių, asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas [1, 14 straipsnio 2 dalis], iš pirmo žvilgsnio neturi nieko bendro su tarptautine privatinė teise, kurios taisyklėmis visų pirma siekiama koordinuoti valstybių teisės sistemas išsaugant jų specifiką⁹. Kitaip sakant, tarptautinė privatinė teisė ieško būdų teisės sistemų kolizijoms spręsti, o Europos Sąjungos teisė, dažniausiai abejinga metodams, gilinasi tik į galutinį rezultatą [22, p. 3].

Maža to, net ir tais atvejais, kai Europos Sąjungos ir tarptautinės privatinės teisės tikslai iš esmės sutampa (pvz., privatinės teisės aktų derinimo atveju), iš esmės skiriasi priemonės šiems tikslams pasiekti. Europos Sąjungos direktyvos, kaip pagrindinis instrumentas valstybių narių įstatymams derinti, negali būti prilygintos tarptautinėms sutartims, unifikuojančioms materialinę teisę, nes, viena vertus, direktyvos turi būti perkeltos į nacionalinę teisę, kita vertus, tais atvejais, kai direktyva yra minimalaus derinimo, valstybės narės nacionalinėje teisėje gali įtvirtinti griežtesnius reikalavimus, palyginti su taikomais kitose valstybėse narėse, o tai iš esmės reiškia, jog teisės sistemų kolizijos tikimybė išlieka ar net padidėja. Kitaip sakant, ES teisės aktų leidėjo tikslas – ne išspręsti valstybių narių

teisės sistemų kolizijas, o užtikrinti, kad visose valstybėse narėse būtų analogiški standartai. Taigi, net ir tais atvejais, kai ES teisės akte daroma nuoroda į tarptautinės privatinės teisės taisykles, valstybių narių teisės sistemų kolizijų sprendimas yra šalutinis tikslas, palyginti su konkrečiam ES teisės aktui keliamu tikslu. Tokią išvadą patvirtina, pavyzdžiui, Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 6 straipsnio 2 dalis, kurioje numatyta, kad valstybės narės imasi reikiamų priemonių, siekdamos *užtikrinti, kad vartotojas neprarastų šia direktyva teikiamos apsaugos*, sutarčiai *taikytina teise pasirenkant Bendrijai nepriklausančios valstybės teisę*, jei pastaroji yra artimai susijusi su valstybių narių teritorija [22, p. 4–5].

1993 m. įsigaliojusi Maastrichto sutartis, kuria įtvirtintas Sąjungos pilietybės institutas, suteikęs laisvo judėjimo Europos Sąjungoje teises ekonomiškai neaktyviems ES piliečiams [2, 8a straipsnis], kaip ir pakeistas Europos ekonominės bendrijos pavadinimas (nuo šiol – Europos bendrija) skelbė apie gilėjančią integraciją, tačiau situacijos tarptautinės privatinės teisės reguliavimo srityje iš esmės nepakeitė. Europos Sąjungos sutarties VI antraštinė dalis („Bendradarbiavimas teisingumo ir vidaus reikalų srityje“) Europos Sąjungos Tarybai suteikė tik teisę *rengti* konvencijas dėl teisminio bendradarbiavimo civilinėse bylose ir *rekomenduoti* valstybėms narėms jas priimti pagal savo atitinkamas konstitucines nuostatas [2, K.3 straipsnis]. Be to, Tarybos kompetencija buvo papildomai apribota: pirma, numatyta, kad teisminis bendradarbiavimas civilinė-

⁹ Plačiau teisės sistemų koordinavimą [17, p. 85–88].

se bylose negali pažeisti Europos bendrijos galių [2, K.1 straipsnio 1 dalis]; antra, Taryba įpareigota nepažeisti Europos bendrijos steigimo sutarties 220 straipsnio [2, K.3 straipsnio 2 dalies c punktas].

Vadinasi, net ir suteikus Tarybai teisę koordinuoti valstybių narių veiksmus trečiojo ramsčio rėmuose, iki šiol taikytas tarpvalstybinio bendradarbiavimo metodas teisės aktams tarptautinės privatinės teisės srityje priimti nebuvo pakeistas, todėl kolizinės taisyklės ir toliau galėjo būti derinamos (vienodinamos) tik valstybių narių sudarytomis konvencijomis. Šią išvadą patvirtina ir Maastrichto sutarties K.3 straipsnio 2 dalis, pagal kurią valstybės narės gali (bet neprivalo) suteikti Teisingumo Teismui teisę aiškinti trečiajame ramstyje priimtų konvencijų nuostatas ir dėl jų taikymo kilusius ginčus spręsti laikantis jose įtvirtintų sąlygų.

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad dėl netinkamos teisės aktų formos parinkimo (konvencijos, direktyvos), sektoriniuose ES teisės aktuose ir valstybių narių sudarytose tarptautinėse konvencijose įtvirtintų kolizinių taisyklių nesuderinamumo ir nuoseklios politikos trūkumo aptariamąjį laikotarpį būtų galima apibūdinti kaip tarptautinės privatinės teisės kultūros vakuumą ES lygiu.

2. ES kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo

Beveik keturis dešimtmečius vyravęs požiūris, jog taikytinos teisės nustatymo klausimai priklauso išimtinai valstybių narių kompetencijai, pamažu keitėsi. Nelengvas ir kartais neveiksmingas valstybėse narėse

galiojusių materialinių teisės normų derinimo procesas, privertė Europos Sąjungos teisės aktų leidėją iš naujo pažvelgti į tarptautinę privatinę teisę – kaip potencialų įrankį ES tikslams pasiekti. 1999 m. įsigaliojusi Amsterdamo sutartis šiuo požiūriu laikytina atskaitos tašku, po kurio tarptautinė privatinė teisė laipsniškai tapo „įprastu ES teisės prieskoniu“¹⁰.

Amsterdamo sutartimi teisminis bendradarbiavimas civilinėse bylose, apimantis ir kolizinių normų valstybėse narėse derinimą, iš trečiojo ramsčio (tarpvalstybinio bendradarbiavimo) perkeltas į pirmąjį ramstį¹¹ Europos Bendrijai suteikiant teisės aktų leidybos įgaliojimus. Į EB steigimo sutarties IV antraštinę dalį („Vizų, prieglobsčio, imigracijos ir kitos su laisvu asmenų judėjimu susijusios politikos sritys“) įterpto 61 straipsnio 1 dalies c punktu Tarybai suteikta teisė nustatyti priemones teismo bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje, kad pamažu būtų sukurta laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė. Amsterdamo sutarties 65 straipsnio b punkte patikslinta, kad tokios priemonės apima *inter alia* valstybėse narėse įstatymų ir jurisdikcijos kolizijai taikomų teisės normų suderinamumo skatinimą ir kad tokias priemones Taryba gali nustatyti tik tokiu mastu, kokio reikia vidaus rinkai tinkamai veikti [3].

¹⁰ Palyginimas pasiskolintas iš J. Meeusen [27, p. 688].

¹¹ Kai kurių autorių nuomone, teismo bendradarbiavimo civilinės bylose nuostatos buvo perkeltos į pirmąjį ramstį neturint konkrečios vizijos dėl jų taikymo perspektyvos, t. y. jų perkėlimą į pirmąjį ramstį lėmė toje pačioje Maastrichto sutarties antraštinėje dalyje įtvirtintų nuostatų dėl migracijos ir prieglobsčio politikos priskyrimas Bendrijos kompetencijai, tai paaiškina netikėtą ir kartais neaiškų Amsterdamo sutarties nuostatų poveikį tarptautinei privatinei teisei [16, p. 8–9].

Akivaizdu, kad šiomis nuostatomis Europos bendrijai buvo suteikta kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje. Vis dėlto esminis klausimas kyla dėl tokios kompetencijos apimties: išimtinė, bendra su valstybėmis narėmis, apribota Bendrijos vidaus situacijomis ar universali?

Nesigilinant į kompetencijos apribojimus, išplaukiančius iš sisteminio ir lingvistinio 61 ir 65 straipsnio nuostatų aiškinimo, kurie bus aptarti vėliau¹², būtų nesunku iš karto paneigti kai kurių doktrinos atstovų nuomonę, pagal kurią Amsterdamo sutartimi Bendrijai suteikta neribota kompetencija priimti antrinius teisės aktus tarptautinės privatinės teisės (plačiau požiūriu) srityje [16, p. 9]. Šiuo tikslu pakaktų paminėti: a) EB steigimo sutarties 67 straipsnį, pagal kurį po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo pereinamuoju penkerių metų laikotarpiu Taryba priemonės valstybėse narėse įstatymų kolizijai taikomoms teisės normoms suderinti gali priimti tik *vieningai* (t. y. būtinai visų valstybių narių sutarimas); b) EB steigimo sutarties 69 straipsnį, numatantį, kad Tarybos priimtoms priemonėms Danijai, Jungtinei Karalystei ir Airijai gali būti taikomos tik jei šios valstybės narės sutinka¹³; c) 68 straipsnį, kuriuo teisė kreiptis

¹² Žr.: 2.1. skyrių „ES vidaus kompetencijos ribos“.

¹³ Pagal Protokolo dėl Danijos pozicijos 2 straipsnį Danija naudoja „*opt-out*“ mechanizmą, t. y. šios priemonės Danijai yra neprivalomos, netaikomos, išskyrus atvejus, kai Danija sudaro sutartį su Europos Sąjunga dėl konkretaus teisės akto taikymo. Pagal Protokolo dėl Jungtinės Karalystės ir Airijos pozicijos nuostatas šios valstybės narės, skirtingai nei Danija, naudoja „*opt-in*“ mechanizmą ir per tris mėnesius nuo pasiūlymo ar iniciatyvos apie norimą priimti priemonę gavimo gali pranešti apie savo ketinimą dalyvauti nustatant ir taikant ją. Be to, Jungtinė Karalystė ir Airija gali bet kada pranešti apie ketinimą pripažinti jau priimtas priemones [3].

į ETT dėl ES teisės aktų tarptautinės privatinės teisės srityje suteikta tik valstybių narių teismams, kurių sprendimai pagal nacionalinę teisę toliau teismine tvarka neskundžiami [3]. Nurodytos nuostatos patvirtina, kad Amsterdamo sutartimi sukurta sudėtingas ir nebaigtas ES kompetencijos įgyvendinimo tarptautinės privatinės teisės srityje mechanizmas, kuris kartu laikytinas ir ES kompetencijos ribojimu šioje srityje.

Tokią išvadą patvirtina ir tai, kad Amsterdamo sutartimi nebuvo panaikintas (nei pakeistas) EEB steigimo sutarties 220 straipsnis (nuo šiol – 293 straipsnis). Vadinasi, atsižvelgiant į 61 straipsnio tikslą („*laipsniškai* sukurti laisvės saugumo ir teisingumo erdvę“) ir 65 straipsnio b punkto nuostatą „*skatinti suderinimą*“, būtų galima daryti išvadą, jog valstybės narės pagal 293 straipsnį išsaugojo teisę sudaryti konvencijas visose 65 straipsnyje išvardytose srityse, su sąlyga, kad šios konvencijos nedaro poveikio tinkamai įgyvendinti ES teisės normas ir kad Europos Sąjunga neįgyvendino savo kompetencijos pagal 65 straipsnį [20, p. 3].

Apibendrinant būtų galima pasakyti, kad Amsterdamo sutartimi įtvirtinta bendra ES ir valstybių narių kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje.

2.1. ES vidaus kompetencijos ribos

Kaip jau minėta, Europos bendrijos ir valstybių narių kompetencija yra bendra, todėl pirmiausiai reikėtų priminti *bendro pobūdžio* ES kompetencijos *apribojimus*.

Skirtingai nei tose srityse, kurios priiskirtos išimtinai Bendrijos kompetencijai, ar kuriose taikomas tarpvyriausybinių ben-

dradarbiavimo metodas, Europos bendrija, veikdama pagal 65 straipsnį, privalo vadovautis visai ES teisės sistemai bendrais *subsidiarumo ir proporcingumo principais*, įtvirtintais EB steigimo sutarties 5 straipsnyje. Kitaip sakant, priemonės valstybių narių teisės kolizijai taikomų normų *derinimui skatinti* gali būti priimtos tik *siekiant užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą* ir tik „*tokiu mastu, kokio reikia vidaus rinkai tinkamai veikti*“, su sąlyga, kad šių tikslų valstybės narės negali deramai pasiekti, o ES juos gali pasiekti geriau¹⁴ [3].

Specialūs Europos bendrijos kompetencijos apimties *apribojimai* gali būti išvedami iš 65 straipsnio sisteminės ir lingvistinės analizės ir pirmiausia išplaukia iš 65 straipsnio vietos EB steigimo sutartyje. Kaip jau minėta, 65 straipsnis įterptas į Europos bendrijos steigimo sutarties IV antraštinę dalį („*Vizų, prieglobsčio, imigracijos ir kitos su laisvu asmenų judėjimu susijusios politikos sritys*“). Vadinasi, priemonės, kurių Bendrija gali imtis pagal EB steigimo sutarties 65 straipsnį, turėtų apsiriboti santykiais Bendrijos viduje, nes Sutarties nuostatos dėl laisvo asmenų judėjimo netaikomos situacijoms, nesusijusioms su Bendrijos teise [28]. Tą patvirtina ir 61 straipsnyje įtvirtintas priemonių, kurių Taryba gali imtis teismo bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje, tikslas – laipsniškai sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo *erdvę*, kuri, akivaizdu, apsiriboja valstybių narių teritorija. Be to, kaip minėta, 65 straipsnio b punkte nurodyta,

jog valstybių narių kolizinių taisyklių suderinimo priemonės turi skatinti pirmiausia užtikrinti tinkamą *vidaus rinkos* veikimą. Ši nuostata taip pat patvirtina, kad Bendrijai suteikta kompetencija apsiriboja santykiais, susijusiais su dviem ar daugiau valstybių narių, t. y. lokalizuotais Bendrijos viduje. Iš to plaukia, kad Bendrijos vidaus kompetencija *erdvėje* yra apribota situacijomis, lokalizuotomis vienos ar kelių valstybių narių teritorijoje [19, p. 749].

Iš to, kas išdėstyta, būtų galima daryti išvadą, kad Bendrijos kompetencija yra tik vidaus (t. y. apribota Bendrijos vidaus situacijomis), tačiau ES institucijų praktika, pavyzdžiui, Bendrijos prisijungimas prie Hagos konferencijos 61 straipsnio c punkto pagrindu¹⁵, regis, galėtų paneigti šią išvadą.

Galiausiai prie *specialiųjų kompetencijos apribojimų* reikėtų priskirti ir 65 straipsnio b punktą, pagal kurį Bendrijos vidaus kompetencija yra apribota jos objektu: Taryba gali tik „*skatinti valstybėse narėse įstatymų kolizijai taikomų teisės normų suderinamumą*“. Kitaip sakant, Bendrijai suteikta teisė imtis priemonių *koordinuoti* valstybių narių kolizinių normų sistemas, tačiau nesuteikta teisė unifikuoti (vienodinti), tai yra kurti naujų¹⁶ tarptautinės privatinės teisės taisyklių. Vadinasi, teisės kolizijai taikytinų taisyklių derinimo skatinimas Europos Sąjungos lygiu turėtų apsiriboti papildomų kolizinių normų ryšių (sąsajos su konkrečia valstybės sistema kriterijų) ar priemonių itin skirtingiems kolizinių normų ryšiams (pvz., pilietybės

¹⁴ Šiuo aspektu vertėtų priminti doktrinoje išsakytą kritiką dėl reglamento „Roma I“, kaip neatitinkančio proporcingumo ir subsidiarumo principų [25, p. 515–516].

¹⁵ Aptariamas kitame skyriuje.

¹⁶ Palyginti su įtvirtintomis valstybėse narėse.

ir gyvenamosios vietos) suderinti įtvirtinimu arba tarptautinės privatinės teisės mechanizmą, pavyzdžiui, *renvoi*¹⁷, reguliavimu [23, p. 20].

Pažymėtina, kad, kaip išplaukia iš kai kurių ES antrinės teisės aktų analizės, šių apribojimų ES institucijos laikosi ne visada. Pavyzdžiui, reglamentu „Roma I“ *suvienodintos* kolizinės taisyklės sutartinių prievolių srityje. Neabejotina, kad šis reglamentas yra būtinas užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą, vis dėlto akivaizdu, kad kolizinių taisyklių suvienodinimas galėtų būti vertinamas kaip neproporcinga priemonė, peržengiant ES kompetencijos specialiąsias ribas „*skatinti* valstybėse narėse įstatymų kolizijai taikomų teisės normų *suderinamumą*“.

2.2. ES išorės kompetencijos ribos

Europos bendrija veikia neperžengdama steigiamųjų sutarčių jai suteiktų įgaliojimų ir paisydama jai iškeltų tikslų [4, 5 straipsnis]. Vadinas, siekiant nustatyti Bendrijos išorės kompetencijos apimtį, visų pirma reikia analizuoti steigiamųjų sutarčių nuostatas.

Iš Europos bendrijos steigimo sutarties nuostatų¹⁸ analizės išplaukia, kad, skirtin-

gai nei vidaus kompetencija, Amsterdamo sutarties nuostatomis išorės kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje Bendrijai nebuvo suteikta.

Vis dėlto, remiantis dar 1971 m. suformuluota ETT praktika, tokia išorės kompetencija gali išplaukti ne tik iš ją aiškiai suteikiančių Sutarties nuostatų, bet ji taip pat *gali būti numanoma* iš kitų Sutarties nuostatų bei iš Bendrijos institucijų aktų, priimamų šių nuostatų pagrindu. Anot Teismo, kiekvieną kartą, kai Bendrijos teisė institucijoms suteikė vidaus kompetenciją, kad būtų įgyvendintas konkretus tikslas, Bendrijai buvo suteikta kompetencija priiimti tarptautinius įsipareigojimus, reikalingus šiam tikslui pasiekti, net nesant šiuo klausimu aiškios nuostatos [27, 16 punktas]. Kitaip sakant, plačiuoju požiūriu, ES išorės kompetencija yra jos vidaus kompetencijos projekcija tarptautiniu lygmeniu. Todėl, kaip ir vidaus kompetencija, ES išorės kompetencija gali būti išimtinė arba bendra su valstybėmis narėmis.

Šiuo aspektu pažymėtina kad, anot Teismo, išimtinė ES kompetencija egzistuoja kiekvieną kartą, kai Bendrija, siekdama įgyvendinti Sutartyje numatytą bendrą politiką, priima nuostatas, išdėstančias bendras, nesvarbu, kokia forma priimamas, taisykles. Vadinas, valstybės narės, nesvarbu,

¹⁷ *Renvoi* – tai negatyvus kolizinių normų konfliktas: situacija, kai teismo vietos valstybės kolizinės taisyklės nurodo taikyti užsienio valstybės įstatymus (įskaitant ir tarptautinės privatinės teisės normas), o šie savo ruožtu grąžina į *lex fori* arba nukreipia į trečiosios valstybės teisę [18, p. 80].

¹⁸ Tik du Europos bendrijos steigimo sutarties straipsniai *expressis verbis* įtvirtina Bendrijos išorės kompetenciją: 133 straipsnis IX antraštinėje dalyje („*Bendra prekybos politika*“) ir 310 straipsnis šeštojo dalyje („*Bendrosios ir baigiamosios nuostatos*“) [4]. Dar trys straipsniai, kurie galiojo dar iki Amsterdamo sutarties, suteikia Bendrijai teisę vykdyti tarptautinį bendradarbiavimą (palaikyti *tinkamus ryšius* su tarp-

tautinėmis organizacijomis) 302–304 straipsniai, vis dėlto, skirtingai nei 133 ir 310 straipsniai, jie tiesiogiai neįtvirtino Bendrijos teisės sudaryti tarptautinius susitarimus su tarptautinėmis organizacijomis. Galiausiai, dar iki Amsterdamo sutarties kai kuriose srityse, dažniausiai tose, kuriose Bendrija turėjo vidinę kompetenciją, steigiamųjų sutarčių nuostatos (pvz., 111 straipsnis dėl pinigų politikos, 170 straipsnis dėl aplinkos, ir pan.) Bendrijai suteikė teisę derėtis ir sudaryti tarptautinius susitarimus su trečiosiomis šalimis ar tarptautinėmis organizacijomis.

jos veiktų atskirai ar kartu, nebeturi teisės trečiųjų šalių atžvilgiu prisiimti išipareigojimų, pažeidžiančių šias taisykles [27, 17 punktas]. Be to, net jei tarp šių išipareigojimų ir bendrų taisyklių nėra prieštaravimo, tuo atveju, kai tarptautiniai išipareigojimai patenka į bendrų taisyklių taikymo sritį arba bet kuriuo kitu atveju į sritį, kurios didžiąją dalį reglamentuoja tokios taisyklės, valstybės narės negali jų prisiimti kitaip nei per ES institucijas [30, 25 ir 26 punktai].

Tiesa, atsižvelgiant į tai, kad Bendrija turi tik suteiktą kompetenciją, ir todėl kompetencija, kuri aiškiai Sutartimi nenumatyta ir yra išimtinė, turi būti pagrįsta išvadamis, padarytomis konkrečiai išanalizavus egzistuojančių numatyto sudaryti susitarimo ir galiojančios Bendrijos teisės santykį ir nustačius, kad tokio susitarimo sudarymas gali paveikti Bendrijos taisykles [31, 124 punktas]. Šiuo aspektu pažymėtina, kad nebūtina, jog tarptautinio susitarimo ir Bendrijos teisės aktų reglamentuojamos sritys visiškai sutaptų. Kai reikia nustatyti, ar formuluotėje *sritis, kurią daugiausia reglamentuoja Bendrijos taisyklės*, nurodytas kriterijus yra patenkinamas, turi būti *analizuojama ne tik nagrinėjamų taisyklių apimtis, bet ir jų pobūdis bei turinys*. Be to, *svarbu atsižvelgti* ne tik į dabartinę Bendrijos teisės padėtį atitinkamoje srityje, bet ir *į jos vystymosi perspektyvas*, kai jos yra numatomos atliekant šią analizę [31, 126 punktas].

Atsižvelgiant į tai, kad ES lygiu priimta nemažai teisės aktų, kuriais suvienodintos kolizinės taisyklės, be to, Komisija yra pateikusi pasiūlymų ir kitose srityse¹⁹, iš ku-

rių galima numatyti tarptautinės privatinės teisės raidos perspektyvas, ir pripažįstant, kad įstatymų ir jurisdikcijų kolizijų derinimas yra vientisas procesas, todėl ir ypač tais atvejais, kai Bendrijos lygiu yra priimtos universalios kolizinės taisyklės (tos, kurios gali nurodyti trečiosios šalies teisės taikymą), bet koks tarptautinis susitarimas, įtvirtinantis kolizines normas tam tikroje srityje, galėtų paveikti veiksmingą Bendrijos nuostatų taikymą, nebent tarptautinio susitarimo taisyklės būtų analogiškos Bendrijos taisyklėms²⁰. Vadinasi, remiantis Teisingumo Teismo suformuluotais principais, būtų galima daryti išvadą, kad kolizinių taisyklių srityje Bendrija ne tik turi išorės kompetenciją, bet ši jos kompetencija yra išimtinė.

Remdamasi minėta Teisingumo Teismo praktika, Bendrija prisijungė prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos [8, 1 ir 6 punktas]. Vis dėlto ETT praktikos kaip teisinio pagrindo nurodymas kelia abejonių. Pirma, skirtingai nei nurodo Teisingumo Teismas, Hagos konferencijoje Bendrijos kompetencija nėra išimtinė, atvirkščiai, valstybių narių kompetencija yra taisyklė, o Bendrijos – išimtis (suteiktoji kompetencija). Antra, kaip jau buvo minėta, Bendrijos kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje apsiriboja valstybėse narėse įstatymų kolizijai taikomų teisės normų *derinimo skatinimu*, vadinasi, remiantis minėta Teisingumo Teismo praktika, Bendrijos išorės kompetencija turėtų būti ribota. Trečia, akivaizdu, kad ši Bendrijos kompetencija yra gerokai siauresnė

²⁰ Bet net ir šiuo atveju (kai taisyklės būtų analogiškos), remiantis aptarta Teismo praktika, valstybės narės neturėtų teisės sudaryti tarptautinio susitarimo.

¹⁹ Pvz., paveldėjimo, santuokos nutraukimo.

nei Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos, kurios tikslas yra *laipsniškai suvienodinti* tarptautinės privatinės teisės normas. Taigi iš tiesų kyla klausimas, ar Bendrija turi kompetenciją ratifikuoti Hagos konferencijos konvencijas įstatymų kolizijos srityje, kuriomis siekiama ne suderinti, o suvienodinti tarptautinės privatinės teisės normas. Šią abejonę dar labiau sustiprina 2009 m. liepos 7 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 664/2009²¹ [11] nuostatos, analizuojamos kartu su Tarybos reglamento (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje 15 ir 76 straipsniais, kuriuose nurodyta, kad a) išlaikymo prievolėms taikytina teisė nustatoma pagal 2007 m. lapkričio 23 d. Hagos protokolą dėl išlaikymo prievolių taikytinos teisės *valstybėse narėse, kurioms šis teisės aktas privalomas*, b) reglamentas taikomas nuo 2011 m. birželio 18 d., *jei tą dieną Bendrijoje* jau bus pradėtas taikyti 2007 m. Hagos protokolą, tačiau jei protokolą tuo metu bus dar netaikomas, *šis reglamentas taikomas nuo to protokolo taikymo Bendrijoje pradžios dienos* [10]. Taip ir neaišku, kas – valstybės narės ar Bendrija – turi kompetenciją ratifikuoti šį protokolą.

²¹ Pažymėtina, kad dar prieš įsigaliojant Amsterdamo sutarčiai arba iki įstojimo į ES, valstybės narės buvo sudariusios nemažai dvišalių susitarimų su trečiosiomis valstybėmis. Jei kurios nors iš sudarytų susitarimų nuostatos nesuderinamos su EB sutartimi, valstybės narės, vadovaudamosi EB steigimo sutarties 307 straipsniu, turi pašalinti nesuderinamumus. Be to, valstybės gali reikėti sudaryti naujus susitarimus su trečiosiomis valstybėmis srityse, kurios patenka į EB steigimo sutarties IV antraštinės dalies taikymo sritį. Todėl, atsižvelgiant į tai, kad Bendrija šioje srityje turi išimtinę kompetenciją, Komisija priima reglamentus, kuriuose nustato tokių susitarimų sudarymo tvarką. Minėtas reglamentas yra tik vienas iš tokių procedūrą įtvirtinančių ES teisės aktų.

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad, nepaisant skeptiškų prognozių [23, p. 21], po Amsterdamo sutarties įsigaliojimo Bendrijoje priimtas darnus ir praktiškai visa apimantis tarptautinės privatinės teisės taisyklių rinkinys. Tiesa, matyt, niekas nedrįstų paneigti, kad kai kuriais atvejais ES institucijų veiksmų teisinis pagrindas ir jų proporcingumas kelia abejonų.

3. ES kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje po Lisabonos sutarties įsigaliojimo

Lisabonos sutarties rengėjai, nors ir suvokdami poreikį performuluoti EB steigimo sutarties 65 straipsnį, vis dėlto neišdrįso įtvirtinti ES kompetencijos vienodinti valstybių narių kolizinių taisyklių. Kai kurių autorių nuomone, tokios normos įtvirtinimas būtų patvirtinęs, kad iki šiol tokia ES kompetencija neegzistavo ir kad remiantis EB steigimo sutarties 65 straipsniu priimti ES teisės aktai bei rengiamų teisės aktų projektai, taip pat kaip ir Bendrijos prisijungimas prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos, ne veltui buvo kritikuojami doktrinoje [21, p. 21].

Lisabonos sutarties rengėjai, kaip vaizdžiai jų pasirinkimą V. Heuzé palygina su G. Orwello „Gyvulių ūkyje“ aprašytu metodu, padarydami tik nedideles galiojusio 65 straipsnio redakcijos korekcijas, siekė visus įtikinti ar bent jau turėti papildomą argumentą įrodyti, jog Lisabonos sutartimi tik siekiama *patikslinti* Amsterdamo sutarties nuostatas, nepakeičiant jų esmės [21, p. 22].

Įsigaliojus Lisabonos sutarčiai [6], EB steigimo sutarties IV antraštinė dalis tapo Sutarties dėl Europos Sąjungos veiki-

mo (toliau – SVES) V antraštine dalimi („Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė“). Šios dalies trečiajame skyriuje („Teisminis bendradarbiavimas civilinėse bylose“) įtvirtintas vienintelis – 81 straipsnis, kurio 2 dalies c punktas iš esmės perima EB steigimo sutarties 65 straipsnio formuluotę („Taikant 1 dalį²², Europos Parlamentas ir Taryba, sprenddami pagal įprastą teisėkūros procedūrą, *patvirtina* priemonės, *ypač kai jos būtinos* vidaus rinkai tinkamai veikti, kuriomis siekiama užtikrinti valstybėse narėse teisės ir jurisdikcijos kolizijai taikomų teisės normų suderinamumą“). Lyginant su iki Lisabonos sutarties galiojusia šio straipsnio redakcija, padaryti du esminiai pakeitimai.

Pirma, Taryba įgaliojama *ne tik skatinti, bet ir užtikrinti* valstybėse narėse galiojančių teisės kolizijai taikomų teisės normų *suderinamumą*. Akivaizdu, kad tokia formuluotė, palyginti su EB steigimo sutarties 65 straipsniu, yra daug platesnė, nors ir negalėtų būti vertinama kaip suteikianti Sąjungai teisę vienodinti kolizines taisykles. Tokią išvadą patvirtina ir SVES 67 straipsnio 1 dalis, pagal kurią Sąjunga sukuria laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kurioje *gerbiamos* pagrindinės teisės bei *skirtingos valstybių narių teisinės sistemos ir tradicijos* [7].

Kitas ir, matyt, svarbiausias pakeitimas susijęs su patvirtinamų priemonių tikslu. Jei Amsterdamo sutartyje *tinkamo vidaus rinkos veikimo užtikrinimas* buvo *conditio sine*

quo non Tarybos veiksams ir kartu Sąjungos kompetencijos apribojimas, o Lisabonos sutartimi šis reikalavimas sušvelnintas: Taryba gali patvirtinti priemones, *ypač, kai jos būtinos* vidaus rinkai tinkamai veikti. Iš esmės ši nuostata reiškia, kad Taryba gali patvirtinti priemones, kuriose derinamos universalios kolizinės taisyklės (tai yra tos, kurios neapsiriboja Bendrijos vidaus situacijomis). Kita vertus, jei ši nuostata laikytina pavyzdine, o Tarybai suteikiama bendra kompetencija patvirtinti priemones, kuriomis užtikrinamas teisės kolizijai taikomų teisės normų suderinamumas, kyla klausimas, kokių tikslų ji įtvirtinta Lisabonos sutartyje [21, p. 23].

Šiuo aspektu pažymėtina, kad ir po Lisabonos sutarties tarptautinės privatinės teisės srityje Sąjungai nesuteikta išimtinė kompetencija²³. Vadinasi, ir toliau pagal kompetencijų suteikimo, subsidiarumo ir proporcingumo principus Sąjunga gali imtis tik veiksmų *sutarčių tikslams* pasiekti²⁴. Vis dėlto, jei teisės kolizijai taikomų teisės normų suderinamumo užtikrinimas *per se* negalėtų būti laikomas Sutarties tikslu, o tinkamo vidaus rinkos veikimo užtikrinimas nelaikytinas vieninteliu tikslu, pateisinančiu Tarybos veiksmus, pagal kokią tikslą turėtų būti vertinama patvirtintų priemonių atitiktis subsidiarumo ir proporcingumo principams?

Reikėtų priminti, kad pagal SVES 81 straipsnio 1 dalį „Sąjunga tarpvalstybinio pobūdžio bylose plėtoja teisminį bendradarbiavimą, kuris grindžiamas teisminių ir neteisminių *sprendimų tarpusavio*

²² „Sąjunga tarpvalstybinio pobūdžio bylose plėtoja teisminį bendradarbiavimą, kuris grindžiamas teisminių ir neteisminių sprendimų tarpusavio pripažinimo principu. Šis bendradarbiavimas gali apimti valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų suderinimo priemonių patvirtinimą“.

²³ SVES 3, 4 straipsniai [7].

²⁴ Europos Sąjungos sutarties 5 straipsnis [7].

pripažinimo principu“. Vadinasi, Sąjungos priemonių kolizinių taisyklių srityje tikslas galėtų būti nebent *sprendimų* pripažinimas, nes neišivaizduojama, kaip kitaip teisminis bendradarbiavimas civilinėse bylose galėtų priklausyti nuo teisės sistemų kolizijų sprendimo.

Vis dėlto pagal dabar galiojančius ES teisės aktus *teismų sprendimų* civilinėse ir komercinėse, bankroto ir kitose bylose pripažinimas visiškai nepriklauso nuo to, ar valstybės narės, kurios teismo sprendimą prašoma pripažinti, kolizinės taisyklės yra analogiškos teismo vietos valstybės kolizinėms taisyklėms: kitaip sakant, sprendimai turi būti pripažįstami ir tada, kai juos priėmęs teismas taikė kitos valstybės teisę, nei nurodo teismo, kurio prašoma pripažinti sprendimą, kolizinės taisyklės. Atsižvelgiant į tai, kad jau dabar kolizinių taisyklių nesuderinamumas nėra kliūtis pripažinti teismų sprendimus, remiantis subsidiarumo ir proporcingumo principais, Taryba negalėtų patvirtinti priemonių, kuriomis siekiama užtikrinti valstybėse narėse teisės kolizijai taikomų teisės normų suderinamumą siekdama vien užtikrinti *teismų sprendimų* pripažinimą. Iš to logiškai galėtų plaukti išvada, kad Sąjungos kompetencija iš esmės galėtų būti įgyvendinta *tik, o ne ypač, kai* tai būtina siekiant užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą²⁵ [21, p. 23].

²⁵ Tokią išvadą galėtų patvirtinti ir sisteminė Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo analizė: V antraštinės dalies nuostatos išdėstytos po IV antraštinės dalies „Laisvas asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas“, tai rodo, kad laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė kuriama visų pirma siekiant užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą. Būtų sunku paneigti, kad valstybių narių kolizinių taisyklių (ir ypač jurisdikcijos ir teismų sprendimų pripažinimo taisyklių) derinimas prisideda prie teisinio aiškumo civiliniuose ir komerciniuose santykiuose užtikrinimo, o kartu ir vidaus rinkos tikslo pasiekimo.

Tačiau pagal Lisabonos sutartį *sprendimai* apima ne tik *teismo sprendimus*, bet ir *neteisminių institucijų* ir kitų viešojo administravimo subjektų *sprendimus*. Civilinio bendradarbiavimo srityje tai yra ypač svarbu, nes, pavyzdžiui, šeimos teisės srityje kai kuriose valstybėse sprendimus priima neteisminės institucijos (pvz., Lietuvos Respublikoje civilinės būklės aktų įrašai įrašomi civilinės metrikacijos įstaigose ir seniūnijose). Be to, reikia užtikrinti, kad visose ES valstybėse narėse būtų pripažįstamas ne tik pats sprendimas, bet ir jo padarinys – asmens teisinio statuso pokytis. Įvertinus ES tarptautinės privatinės teisės *status quo* ir išanalizavus Stokholmo programos veiksmų įgyvendinimo plano nuostatas [13], akivaizdu, kad būtent neteisminių institucijų sprendimų (jų padarinių) pripažinimas yra aktualiausias Tarybai tvirtinant priemones kolizinėms taisyklėms suderinti²⁶ [15, p. 9].

Vadinasi, būtų galima daryti išvadą, kad po Lisabonos sutarties įsigaliojimo bendradarbiavimo civilinėse bylose nuostatos, kuriose pabrėžiamas teisminių ir neteisminių institucijų sprendimų pripažinimas, skirtos užtikrinti ne tik tinkamą vidaus rinkos veikimą, bet ir ES piliečių teises (jų teisinį statusą, įgytą kitose valstybėse narėse) plačiuoju požiūriu.

Taip pat pažymėtina, kad Lisabonos sutartimi buvo panaikinti daug diskusijų kėlę EB steigimo sutarties 293 straipsnis ir apribojimai nacionaliniams teismams

²⁶ Šis tikslas yra apribotas *pagarbos valstybių narių teisinėms sistemoms ir tradicijoms* principu, o tai iš esmės reiškia, kad net ir patvirtinus atitinkamas priemones kitose valstybėse narėse priimti sprendimai valstybėse narėse galėtų būti nepripažįstami remiantis viešosios tvarkos išlyga [15, p. 9].

kreiptis į ETT dėl prejudicinio sprendimo, o SVES nuostatomis apibendrinta Teisingumo Teismo praktika dėl ES išorės kompetencijos²⁷.

Deja, nepaisant minėtų naujovių, kuriomis išplėsta ES kompetencijos apimtis (nuo vidaus rinkos – link ES piliečių teisių užtikrinimo), Lisabonos sutartimi nepašalinama tarptautinės privatinės teisės fragmentavimo ES lygmeniu galimybė, nes numatyta, kad Danijai, Airijai ir Anglijai neprivalomi priemonių, kuriose jos dalyvauja, pakeitimai (vadinasi, jei pakeitimuose Danija, Airija ir Anglija nedalyvauja, tarp šių valstybių narių ir kitų galioja nepakeistas aktas, o tarp kitų – pakeistas)²⁸.

Išvados

1. Iki Amsterdamo sutarties įsigaliojimo dėl netinkamos teisės aktų formos parinkimo (konvencijos, direktyvos), sektoriniuose ES teisės aktuose ir valstybių narių sudarytose tarptautinėse konvencijose įtvirtintų kolizinių taisyklių nesuderinamumo bei nuoseklios ES politikos trūkumo ES institucijų veiksmus tarptautinės privatinės teisės požiūriu būtų galima apibūdinti kaip tarptautinės privatinės teisės kultūros vakuumą ES lygiu.
2. Amsterdamo sutartimi įtvirtinta bendra ES ir valstybių narių kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje ES

vidaus kompetenciją apribojant subsidiarumo ir proporcingumo principais, objektu – valstybių narių kolizinių normų sistemų koordinavimu (bet ne unifikavimu), erdve – situacijomis, lokalizuotomis Bendrijos teritorijoje, tikslu – užtikrinti tinkamą vidaus rinkos veikimą. Vis dėlto, nepaisant šių apribojimų, remiantis Amsterdamo sutarties nuostatomis priimti universalaus taikymo antrinės teisės aktai kai kuriose srityse suvienodino kolizines taisykles.

3. Skirtingai nei vidaus kompetencija, Amsterdamo sutarties nuostatomis išorės kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje Bendrijai nebuvo suteikta. Tačiau remiantis Teisingumo Teismo praktikoje suformuluotu numanomos kompetencijos principu ir atsižvelgiant į tai, kad praktiškai visose srityse jau galioja (ar yra rengiami) ES teisės aktai, kuriais skatinamas valstybių narių kolizinių taisyklių suderinimas, galima teigti, jog Bendrija ne tik turi išorės kompetenciją, bet ir ši kompetencija yra išimtinė.
4. Lisabonos sutarties nuostatomis ES kompetencija tarptautinės privatinės teisės srityje išplėsta: Taryba įgaliota ne tik skatinti valstybių narių kolizinių taisyklių suderinimą, bet ir jas derinti (nors ir nevienodinti); Tarybos priemonių tikslas nuo vidaus rinkos tinkamo veikimo išplėstas iki ES piliečių teisių užtikrinimo, ypač kiek tai susiję su neteisminių institucijų sprendimų pripažinimu. Tiesa, nepaisant šių naujovių, net ir po Lisabonos sutarties įsigaliojimo ES vidaus kompetencija nelaikytina išimtaine, be to, nepašalinama ir tarptautinės privatinės teisės fragmentavimo ES lygiu galimybė.

²⁷ SVES 3 straipsnio 2 dalies b), c) punktai.

²⁸ Tiesa, šiuo atveju Taryba, remdamasi Komisijos pasiūlymu, kvalifikuota balsų dauguma gali nuspręsti, kad Danija prisiima tiesioginius finansinius padarinius, jei jų būtų, kurie būtinai ir neišvengiamai patiriami jai nustojus dalyvauti taikant galiojančią priemonę [7]. Analogiškos nuostatos taikomos ir Jungtinei Karalystei bei Airijai.

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

1. Romos sutartis, įsteigianti Europos ekonominę bendriją. [Interaktyvus, žiūrėta 2010-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/11957E/word/11957E.doc>>.

2. Europos Sąjungos sutartis (Mastrichto sutartis). [Interaktyvus, žiūrėta 2010-09-03]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/11992M/word/11992M.doc>>.

3. Amsterdamo sutartis, iš dalies pakeičianti Europos Sąjungos sutartį, Europos bendrijų steigimo sutartis ir tam tikrus su jomis susijusius aktus. [Interaktyvus, žiūrėta 2010-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/dat/11997D/word/11997D.doc>>.

4. Konsoliduota Europos bendrijos steigimo sutartis. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 2–2.

5. Sutartis dėl Konstitucijos Europai. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 117-4452.

6. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį. *OL* 2007 C 306, p. 1.

7. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. *OL* 2008 C 115, p. 1.

8. 2006 m. spalio 5 d. Tarybos sprendimas 2006/719/EB dėl Bendrijos prisijungimo prie Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos. *OL* 2006 L 297, p. 1.

9. 1971 m. birželio 14 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 1408/71 dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, judantiems Bendrijoje. *OL* 2004 m. *specialusis leidimas*, 5 skyrius, 1 tomas, p. 35.

10. 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje. *OL* 2009 L 7, p. 1.

11. 2009 m. liepos 7 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 664/2009, kuriuo nustatoma derybų dėl valstybių narių ir trečiųjų šalių susitarimų dėl jurisdikcijos, teismo sprendimų ir nutarčių, susijusių su santuoka, tėvų atsakomybe ir išlaikymo prievolėmis. *OL* 2009 L 200, p. 46.

12. 1889 m. liepos 8 d. Prancūzijos Respublikos ir Belgijos Karalystės sutartis dėl jurisdikcijos, teismo ir arbitražo sprendimų ir autentiškų aktų pripažinimo ir vykdymo. [Interaktyvus, žiūrėta 2010-09-15]. Pri-

eiga per internetą: <<http://www.doc.diplomatie.fr/BASIS/pacte/webext/bilat/DDW?W%3DSER+%3D+%27Belgique%27+ORDER+BY+SER/Ascend%26M%3D29%26K%3D18990002%26R%3DY%26U%3D1>>.

13. 2010 m. balandžio 4 d. Komisijos komunikatas KOM (2010) 171 galutinis Sukurti laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę Europos piliečiams Stokholmo programos įgyvendinimo veiksmų planas. [Interaktyvus, žiūrėta 2010-09-20]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0171:FIN:LT:PDF>>.

Specialioji literatūra

14. AUDIT, B. *Droit international privé. Quatrième édition*. Paris: Economica, 2006.

15. BARATTA, R. Réflexions sur la coopération judiciaire civile suite au traité de Lisbonne. In In VENTURINI, G. et al. *Nuovi strumenti del diritto internazionale privato, Liber amicorum Fausto Pocar*. Milan: Giuffrè, 2009.

16. BOGDAN, M. *Concise Introduction to EU Private International Law*. Groningen: Europa Law Publishing, 2006.

17. COURBE, P. *Droit international privé*. Paris: Dalloz, 2000.

18. FRANCESCAKIS, Ph. *La théorie du renvoi et les conflits de systèmes en droit international privé*. Paris: Sirey, 1958.

19. GAUDEMET-TALLON, H. *Droit international privé et Code civil*. In *1804–2004, Le Code civil, Un passé, un présent, un avenir*. Paris: Dalloz, 2004.

20. GAUDEMET-TALLON, H. L'incidence du droit international privé communautaire sur l'ordre communautaire. In *Les Petites Affiches*, n° 248, 2002.

21. HEUZÉ, V. D'Amsterdam à Lisbonne l'État de droit à l'épreuve des compétences communautaires en matière des conflits des lois". In *La semaine juridique*, n° 30, 2008.

22. IDOT, L. L'incidence de l'ordre communautaire sur le droit international privé. In *Les Petites Affiches*, n° 248, 2002.

23. KOHLER, Ch. Interrogations sur les sources de droit international privé européen après le traité d'Amsterdam. In *Revue critique de droit international privé*, 1999.88.

24. LAGARDE, P. ir GIULIANO M. Ataskaita dėl Konvencijos dėl sutartinės prievolės taikyti-

nos teisės. [Interaktyvus, žiūrėta 2010-09-05] Prieiga per internetą: <http://admi.net/eur/loi/leg_euro/fr_380Y1031_01.html>.

25. LEQUETTE, Y. De Bruxelles à La Haye (Acte II), Réflexions critiques sur la compétence communautaire en matière de droit international privé. In ANCEL, J.P. *et al. Vers de nouveaux équilibres entre ordres juridiques, Liber amicorum Hélène Gaudemet-Tallon*. Paris: Dalloz, 2008.

26. MALATESTA, A. *et al.* The External Dimension of EC Private International Law in Family and Success Matters. Padova: Cedam, 2008.

27. MEEUSEN, J. Who is afraid of European Private International Law? In VENTURINI, G. *et*

al. Nuovi strumenti del diritto internazionale privato, Liber amicorum Fausto Pocar. Milan: Giuffrè, 2009.

Bylų sąrašas

28. 1979 m. kovo 28 d. ETT sprendimas *Saunders* (175/78, Rink. p. 1129).

29. 1971 m. kovo 31 d. ETT sprendimas *Komisi-ja prieš Tarybą (AETR)* (22/70, Rink. p. 263).

30. 1993 m. kovo 19 d. ETT nuomonė (2/91), Rink. p. I-1061).

31. 2006 m. vasario 26 d. ETT Nuomonė (1/03), Rink. p. I-01145).

EUROPEAN UNION COMPETENCE IN THE FIELD OF CONFLICT OF LAWS: IN SEARCH OF LIMITS

Laura Liubertaitė

S u m m a r y

The article examines the extent of EU competence in the field of conflict of laws which is liable to continuous development.

The first part analyses the first stage of European economic integration. Particular attention is paid to the fact that the traditional consideration of the fields of private international law and EU law as quite separate with diverse interests and methods prevailing on either side led to the absence of legal basis for the adoption of Community acts in the field of conflict of laws. Therefore the harmonisation of conflict of laws was only possible by means of conventions concluded by member states which were considered to be the ordinary instruments of public international law, though by their nature they were not a part of “ordinary” Community law. Alongside the establishment of conflict of laws rules aimed at complementing substantial rules in the secondary legislation is being remarked. The conclusion is made that there was no autonomous EU competence in the field of conflict of laws at the initial stage of European economic integration.

The second part of article is dedicated to the systematic and linguistic analysis of the Amsterdam Treaty provisions conferring the shared internal competence to the EU in the field of the conflict of

laws. The focal point is made on the examination of general and special limits of EU internal competence imposed by the Treaty provisions, *inter alia*, the principles of subsidiarity and proportionality, material and territorial scope as well as limited and strictly finalised Council powers. Finally, the existence of exclusive external EU competence is recognised on the basis of the implied powers doctrine.

In the third part of the article new provisions on conflict of laws in the Lisbon Treaty are discussed. The conclusion is made that the most notable changes with regard to conflict of laws are: a) the widening of EU competence by the enlargement of the internal market criterion for the adoption of measures and the extension of Council powers to adopt (not only to promote) measures aimed at ensuring the compatibility (not the unification) of conflict of laws rules; b) the extension of principle of mutual recognition to decisions in extrajudicial cases, including the recognition of decisions duly taken by the public authorities of another Member State. Finally, it is admitted that the fragmentation of conflict of laws rules at EU level remains, even though the internal EU competence shared with Member States has been extended.

Įteikta 2010 m. rugsėjo 28 d.

Priimta publikuoti 2011 m. kovo 9 d.